

Від вершинної поверхні Перемишлянсько-Чернелицького кряжу верхня денудаційна поверхня відділяється чітким розчленованим уступом висотою до 48-50 м і більше. Чіткий розчленований уступ висотою до 30 м є і в напрямку середньої денудаційної поверхні вирівнювання. Верхня денудаційна поверхня вирівнювання очевидно формувалася протягом раннього плейстоцену.

Формування антропогенових денудаційних поверхонь вирівнювання викликане процесами педіпленізації в умовах нерівномірних неотектонічних піднять ЗПГ. Зростання ж абсолютних позначок денудаційних поверхонь з південного заходу на північних схід та з південного сходу на північний захід в межах Перемишлянсько-Чернелицького кряжу свідчить про те, що тектонічні підняття в його межах, а також на території, прилягаючої з півночі Гологоро-Кременецької гряди, були найбільшими.

Подальші дослідження антропогенових денудаційних поверхонь вирівнювання слід спрямовувати на поглиблення і деталізацію часу їх формування.

Дослідження поверхонь вирівнювання мають велике прикладне значення, оскільки на них розміщуються населені пункти, посівні площі, сінокоси та інші сільськогосподарські угіддя, дороги, різні будівельні об'єкти тощо.

Література:

1. *Богуцький А.Б., Свинко Й.М.* Антропогенові денудаційні поверхні вирівнювання північного краю Подільської височини // Доповіді АН УРСР. – Серія “Б”, 1975. - №6. – С. 483-486.
2. *Богуцький А.Б., Свинко Й.М.* Антропогенові денудаційні поверхні вирівнювання Малого Полісся // Доповіді АН УРСР. – Серія “Б”, 1980. - №5. – С. 5-8.
3. *Геренчук К.И.* Опыт неоморфологического анализа тектоники Прикарпатья // Изв. ВГО, 1956. – Т. 88. – Вып. 1.
4. *Гофштейн И.Д.* Неотектоника і морфогенез Верхнього Придністров'я. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 132 с.
5. *Гофштейн И.Д.* Неотектоника Западной Вольно-Подоллии. – К.: Наук. думка, 1979. – 156 с.
6. *Ковальчук І.П.* Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз. – Львів: Інститут Українознавства, 1997. – 440 с.
7. *Кравчук Я.С.* Поверхні вирівнювання центральної частини Українського Передкарпаття // Вісник Львів. ун-ту. – Сер. геогр., 1972. – Вип. 7. – С. 82-85.
8. *Кравчук Я.С.* Геоморфологія Передкарпаття. – Львів: Меркатор, 1999. – 188 с.
9. *Свинко Й., Дем'янчук П.* Неотектоніка і рельєф Західно-Подільського горбогір'я // Наук. записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. - Серія: географія. – № 1 (7) – Тернопіль, 2001. – С. 17-25.
10. *Цись П.М.* Геоморфологія УРСР. – Львів: ЛДУ, 1962. – С.135-140.
11. *Czyzewski J.* Podział Opola na podstawie wysokosci względnych // Poklosie Geograficzne. – Lwow, 1925. – S. 1-12.
12. *Teisseire W.* Ogulne stosunki ksztaltowe I genetyczne wyzyny wschoolnigalicyskiej // Sprawozd. Komisji fizjogr. – Krakow, 1894. – Т.29.

Summary:

P. Demyanchuk, Yosyp Svyanko. ANTHROPOGENIC DENUDATION SURFACE ALIGNMENT OF THE WESTERN-PODILLYA HILLS.

Describe anthropogenic denudation surface alignment of the Western-Podillya hills: below – upperpleistocene, average -mediumpleistocene, upper - belowpleistocene.

УДК 551.4 (477.8)

Тетяна ПАВЛОВСЬКА

РІЧКОВІ ЛАНДШАФТИ БАСЕЙНУ ГОРИНИ: МІНЛИВІСТЬ У ЧАСІ ТА ПРОСТОРІ

Актуальність проблеми. Уже аксіомою є той факт, що у сучасному світі загострюється проблема взаємовідносин природи і суспільства. Інтенсифікація господарської діяльності призводить до зміни різних за стійкістю компонентів природного середовища: рослинного покриву, тваринного світу, поверхневих і ґрунтових вод, літогенного субстрату і ландшафту

в цілому. Особливо чутливими до антропогенних впливів є річкові ландшафти. Завдяки високому природоресурсному потенціалу річково-басейнові системи характеризуються підвищеним ступенем освоєння людиною, а, отже, широким розвитком трансформаційних процесів. Із зміною характеру та інтенсивності антропогенного навантаження, яке провокує зміни ландшафтів, трансформується структура річкової системи та її функціонування. При інших рівних умовах, чим меншою є річка, тим у більшій мірі її “життєдіяльність” залежить від характеру й інтенсивності процесів на водозбірній території [7].

З історії досліджень. Проблемам функціонування малих річок та їхніх басейнів присвячено чимало праць як українських, так і зарубіжних вчених, зокрема М. Алексєєвського, В. Алтуніна, К. Берковича, В. Вишневського, В. Голосова, В. Дрозда, Л. Дубіс, Б. Кіндюка, І. Ковальчука, Л. Коритного, С. Кукурудзи, С. Кутового, В. Лапшенкова, О. Ліхо, О. Маринича, М. Матвєєва, О. Мережка, Ф. Мількова, І. Мисковець, А. Михновича, Е. Міхнєвича, Я. Мольчака, В. Нікори, О. Ободовського, М. Паламарчука, В. Перехреста, В. Поліщука, О. Ревери, А. Сидорчука, Л. Фільчагова, Р. Хімка, Р. Чалова, М. Чемериса, О. Чернова, В. Шмикова, І. Шуляренко, А. Яцика, а також [4; 6; 7; 11] тощо.

Екологічні, гідрологічні та геоморфологічні проблеми малих річок та інших флювіальних утворень і процесів розглядаються у рамках еколого-геоморфологічного напрямку досліджень флювіальних систем (Ковальчук, Штойко, 1989, 1992; Бабадогли, Зверькова, Калицун, 1991; Экологические проблемы эрозии..., 1992; Ковальчук, Чалов, 1992; Кичигин, 1992; Starkel, 1990; Чалов, Чернов, 1991; Bravard, 1989; Яцик, Шмаров, 1991; Torn, 1991; Іванова, 1991; Сидорук, 1991; та інші). Хоча цей напрямок і має тридцятирічну історію, у країнах Східної Європи він почав розвиватися в останні 15-20 років [5].

Аналіз просторової мінливості природних ландшафтів басейну. У рамках еколого-геоморфологічного аналізу розглянемо типову басейнову систему рівнинної частини Західної України – басейн р. Горинь (доплив Прип'яті). Досліджуваний водозбір (від витоків р. Горинь до злиття з р. Случ) характеризується значною кількістю малих річок (станом на кінець ХХ ст. в річковій системі Горині налічувалося 3570 водотоків I-IV рангів), що свідчить про високу залежність умов функціонування гідромережі від стану її басейну.

Розташування останнього у різних фізико-географічних зонах та областях зумовило мінливість його ландшафтів. У рівнинній поліській частині басейну домінують моренно-зандрові рівнини з дерново-слабо- і середньо-підзолистими ґрунтами, з грабовими суборами; алювіально-зандрові рівнини з дерново-підзолистими і дерновими глеевими ґрунтами, із суборами і борами; терасові піщані рівнини з дерново-слабопідзолистими і дерновими ґрунтами, з борами, суборами і низинними болотами. Характерними є слабо дреновані рівнини з низинними перехідними і верховими (сфагновими) болотами. Мозаїчно поширені денудаційні підвищені рівнини з дерново-слабо і середньо-підзолистими в поєднанні з дерновими карбонатними ґрунтами, з грабово-дубовими суборами [1].

На території лісостепової частини басейну в межах Волинської височини поширені денудаційні хвилясті лесові рівнини з чорноземними малогумусними та опідзоленими ґрунтами; розчленовані лесові височини з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами під грабовими дібровами. На правобережжі меридіонального відтинку р. Горинь зосереджені терасові лесові рівнини з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами [1].

У західній частині малополіського сточища домінують структурно-денудаційні сильно розчленовані лесові височини з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, з грабовими і буковими дібровами, у східній – алювіально-зандрові рівнини з дерново-слабо- і середньо-підзолистими низинними болотами [1].

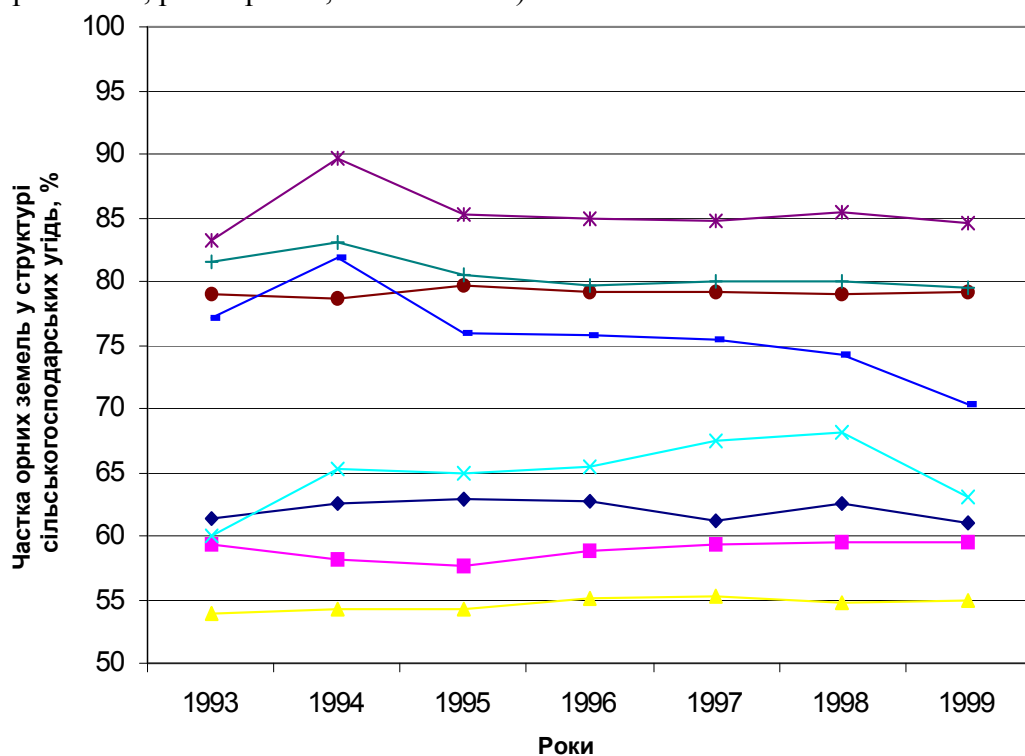
У межах Подільської височини, що на території басейну Горині, переважають слабо розчленовані лесові рівнини з чорноземами типовими мало гумусними та опідзоленими, з долинами, врізаними в палеозойські породи. Так само, як і на Волинській височині, тут поширені розчленовані лесові височини з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, з

грабовими дібровами; терасові лесові рівнини з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами [1].

Заплавні ландшафти в долині р. Горинь представлені лісовими, лучними, болотними місцевостями.

Таким чином, територіальна диференціація природних умов басейну зумовила просторові відмінності його ландшафтів.

Виявлення та аналіз основних видів антропогенних впливів на функціонування річкових ландшафтів. Інтенсивна господарська діяльність на водозборах допливів Горині, особливо у водоохоронних зонах річок, призвела до значних антропогенних трансформацій природних ландшафтів річкових долин. Основними видами негативного впливу на їх функціонування виступають: 1) зменшення площ водозбору, зайнятих природною рослинністю і, відповідно, збільшення площ під сільгоспугіддями, будівлями, спорудами; 2) надмірна кількість штучних водосховищ і ставків на річках та їхніх заплавах; 3) проведення осушувальних меліорацій у верхів'ях річок та на заплавах; 4) безпосередній вплив на русла річок (спрямлення, розширення, поглиблення).

Адміністративні райони:

- Дубровицький р-н
- ▲ Сарненський р-н
- ✱ Рівненський р-н
- Здолбунівський р-н
- ◆ Володимирецький р-н
- ✕ Костопільський р-н
- Дубенський р-н
- Острозький р-н

Рис. 1. Динаміка ступеня розораності сільськогосподарських угідь адміністративних районів, які входять у басейн р. Горинь (за даними [10])

Високий ступінь розораності земель у басейнах річок лісостепового сточища Горині, надмірна насиченість сівозмін просапними культурами, недостатня лісистість водозборів

зумовили активний розвиток ерозійних процесів, забруднення і замулення річок продуктами ерозії. У поліських адміністративних районах частка орних земель у структурі сільськогосподарських угідь коливається в межах 50-65 %, у межах Волино-Поділля цей показник зростає до 80 % і вище (рис. 1).

Найменша залісненість, а іноді й цілковита відсутність лісового покриву на окремих ділянках характерна для височинних областей досліджуваної території. Тут лісистість нижча від оптимального рівня і становить 0-10 %. Найбільш залісненими є поліська і малополіська частини водозбору: показники лісистості коливаються в широких межах – від 10 до 100 %.

Зміна величини залісненості спостерігається не лише у просторовому аспекті, а й у часовому. Досліджуваний інтервал часу – 1925-2000 рр. Впродовж цього періоду на більшій частині (55,76 % території) басейну р. Горинь спостерігається зменшення залісненості. При цьому на 2,52 % території зменшення лісистості особливо значне – на 20-40 % і більше. Найбільш різке скорочення залісненості у басейні р. Горинь спостерігалось у період з 1925 до 1955 р.; з 1955 до 2000 рр. збільшилися площі лісів, однак вони не компенсували показників зменшення лісистості за попередній період, тому в цілому з 1925 до 2000 рр. на більшій частині водозбору відбулося зменшення залісненості.

Знищення лісів у поліській частині басейну значною мірою зумовлене розвитком меліоративних робіт. Найбільші зміни відбулися у басейнах річок Вирка, Мельниця, Жильжанка, Зульня, безіменного допливу поблизу с. Грицьки Дубровицького району Рівненської області, у поліській частині басейну р. Путилівка тощо. Фонове зменшення залісненості на Волино-Поділлі зумовлене переважно збільшенням площ орних земель. Знищення лісів у басейні р. Горинь є також наслідком розвитку урбанізаційних процесів. Розширення меж населених пунктів упродовж досліджуваного періоду супроводжувалося скороченням площ лісових масивів. Наприклад, значне зменшення лісистості з таких причин спостерігається поблизу міст Костопіль, Нетішин, Славута, Шепетівка, Ізяслав та інших поселень. Зменшення площі лісів відмічається у басейні р. Гнилий Ріг (доплив річки Вілія). Причиною цього є створення водосховища-охолоджувача Хмельницької АЕС.

Слід відмітити також і позитивні аспекти природокористування. До них належить лісовідновлення – комплекс заходів з відновлення лісів на зрубках, згарищах, галявинах, пустирищах та інших площах, що були під лісом. У лісовідновлення входить посадка, посів лісу та його природне поновлення [10]. Для більшості адміністративних районів, які входять у басейн р. Горинь, характерна тенденція до зростання обсягів лісовідновлення впродовж 1985-2003 років (рис. 2). Найбільші площі, де здійснюється лісовідновлення, характерні для поліських районів, які на початку ХХ ст. мали високий ступінь природної залісненості, а згодом, внаслідок господарської діяльності людини, втратили значні площі лісових масивів.

Впродовж досліджуваного періоду (1925-2000 рр.) в басейні Горині спостерігалось збільшення поселенського навантаження: домінуючий показник зростання густоти населених пунктів становить 0-10 % і займає 84,21 % території водозбору. На всіх часових зрізах фоновий показник поселенського навантаження становить 0-10 %. Найменше поселенське навантаження характерне для поліської та малополіської частин басейну. Тут на значних площах поселення взагалі відсутні. Найбільша щільність населених пунктів спостерігається у долинах річок, особливо у волино-подільській частині водозбору (20-50 % і вище; у басейні р. Устя він перевищує 70 %).

З розвитком поселенського навантаження безумовно пов'язане зростання густоти автошляхів. У період з 1925 до 2000 рр. на 94,16 % площі басейну густота автомобільних доріг із твердим покриттям збільшилася на 0-1 км/км², у найбільших містах басейну приріст густоти автодоріг перевищив 2 км/км². За вказаний період відбулося також зростання густоти залізничної мережі у значних транспортних вузлах – містах Шепетівці, Здолбунові, Рівному.

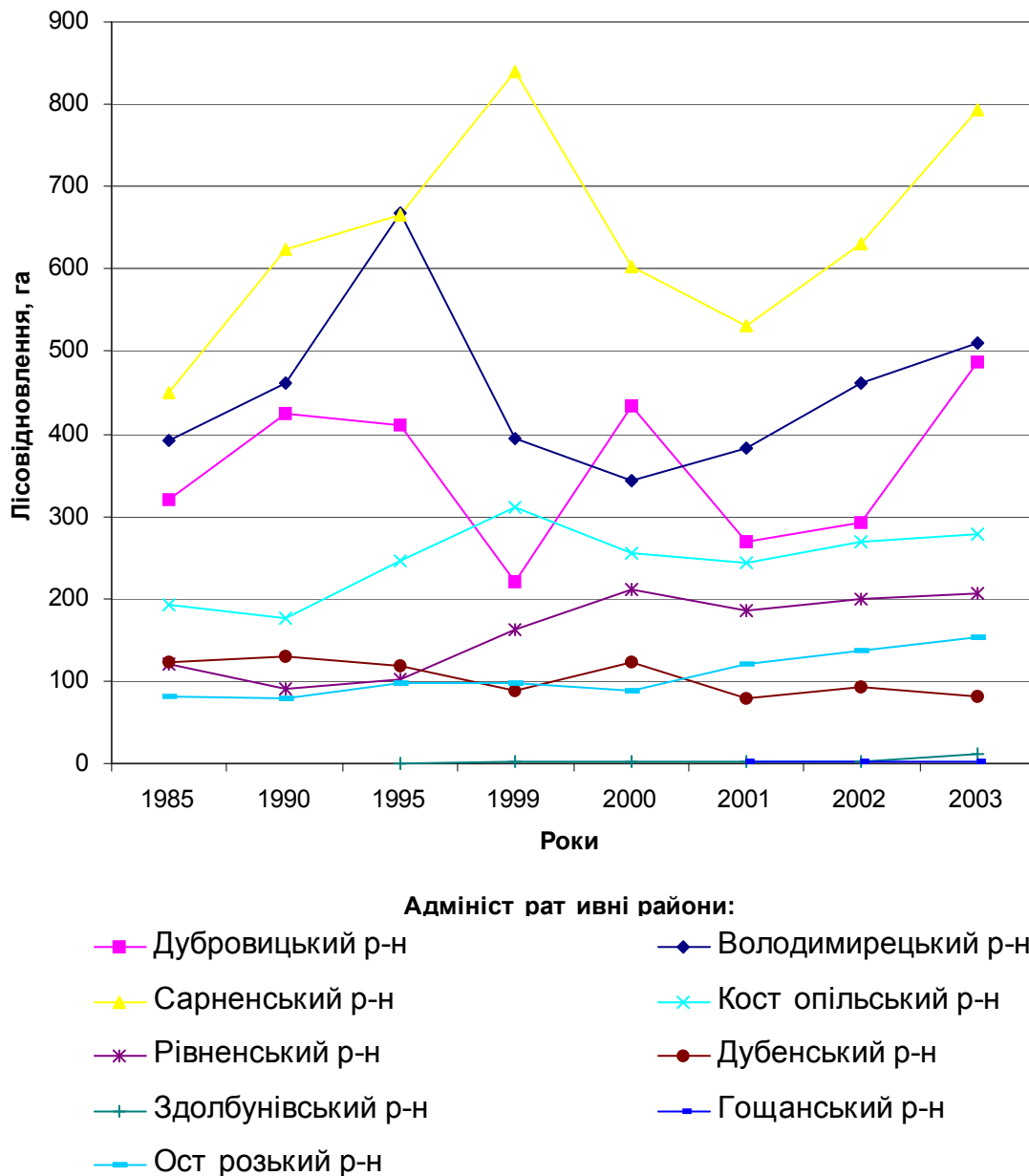

Рис. 2. Лісовідновлення у лісовому фонді адміністративних районів, які входять до басейну р. Горинь (за даними [10])

На р. Горинь та її допливах побудовано досить багато штучних ставків з регуляторною функцією (на кінець ХХ ст. їх кількість перевищувала 260; станом на 1955 р. налічувалося близько 130-ти таких водойм). Понад 90 % з них розташовано в межах волино-подільської частини басейну. Штучні ставки на суходолі басейну використовуються переважно для риборозведення та відпочинку. У північній його частині їхнє первинне цільове призначення – водоприймачі осушувальних систем. Серед інших функцій штучних ставків та водосховищ – водозабезпечення населення і промисловості, виробництво дешевої енергії. Ще з давніх часів на річках басейну Горині використовувалася енергія гідравлічного тиску води для борошномельної галузі. Особливо це характерно для височин. Тут на початку ХХ ст. водяні млини на річках III-IV порядків будувалися через кожні 3...5 км. У поліській частині басейну р. Горинь не споруджували значної кількості водяних млинів, оскільки незначні похили річкових русел вимагали великого обсягу земляних робіт для спорудження гребель. З

розвитком електрифікації будівництво водяних млинів для борошномельної галузі зменшувалося і на сьогодні не є актуальним.

Негативні моменти створення та функціонування штучних водойм проявляються у затопленні великих площ заплавл і низьких терас, цвітінні води і погіршанні її гідрохімічних якостей, заміні видового складу фауни і флори, абразії берегів, в результаті чого руйнуються цінні прибережні землі [2; 8]. Це, в свою чергу, впливає на зміни основних показників функціонування річок, їхній геоекологічний стан. Створення водосховищ іноді супроводжується перенесенням населених пунктів і комунікацій. Для прикладу, у басейні р. Горинь внаслідок створення водосховища-охолодувача ХАЕС на р. Гнилий Ріг (доплив р. Вілія) перестали існувати такі населені пункти як Дорогоща і Хутір.

Встановлено, що вплив ставків і водосховищ на стік малих та середніх річок має зональний характер і збільшується із півночі на південь та із заходу на схід із збільшенням внутрішньорічної нерівномірності стоку, зменшенням загальної водності річок та підвищенням інтенсивності їх господарського використання [8]. Ці висновки справедливі і для басейну р. Горинь.

З плином часу у басейні Горині змінився і рисунок водотоків: якщо у 1925 р. річки басейну мали природні обриси, то станом на 2000 р. переважна більшість річок завдяки спрямовальним роботам характеризується прямолінійністю своїх русел. У поліській частині водозбору Горині 81 % водотоків I-IV порядків мають прямолінійні річища, у волино-подільській – 69 %.

Важливим чинником сучасного стану річкових ландшафтів досліджуваного басейну є меліорація. Особливо активно остання була у 50-70-их рр. на Поліссі. На меліорованих землях малі водотоки часто використовують як водоприймачі меліоративних систем, завдяки чому зростає густота річкової мережі і, як наслідок, коефіцієнти трансформації кількості і довжини водотоків. Найбільшого меліоративного втручання зазнали басейни річкових систем Мельниці, Боркової, Зульні, Вирки. Коефіцієнти трансформації кількості їх водотоків за 75-річний період (1925-2000 рр.) становлять відповідно +2523,1 %, +1242,9 %, +622,2 %, +252,8 %. Із зростанням рівня меліорованості водозбору зростає річний, сезонний та мінімальний місячний стік (табл. 1).

Таблиця 1

Коефіцієнти зміни стоку річок басейну р. Горинь під впливом осушувальних меліорацій (складена автором за даними [8])

Річка-пункт	Площа водозбору, км ²	Рівень меліорованості водозбору, %	Коефіцієнт зміни стоку			
			річного	весняного	літньо-осіннього	Мінімального місячного
Горинь – м. Ямпіль	1400	5	0,95	0,94	0,91	1,02
Горинь – смт. Оженін	5860	6	1,06	1,02	1,15	1,14
Горинь – смт. Деражне	9160	7	1,02	–	0,97	0,96
Вирка – с. Сварині	231	14	1,20	1,15	1,73	–
Бережанка – с. Підлісне	187	11	1,06	1,20	1,30	1,76

На жаль, впровадження меліоративних заходів не завжди позитивно відображається на функціонуванні флювіальних басейнових систем. Досить часто широкомасштабна меліорація (особливо, якщо вона здійснюється на малих водозборах) порушує сталу рівновагу в екологічній системі [3; 8; 9]. У практиці відомі випадки, коли інтенсивна меліорація з глибоким дренажем, спрямленням річкових русел і тому подібними впливами призвела до

Рис. 3. Розорювання заплави р. Горинь поблизу с. Бродів Острозького району Рівненської області (фото Т. Павловської)

швидкого осушення заплавних лук, боліт і негативно вплинула на навколишні угіддя. Відбулося різке порушення природних шляхів розвитку заплави – її антропогенне руйнування. Сьогодні заплави р. Горинь та її допливів активно розорюються (рис. 3). Дренаж та оранка в багатьох місцях знищили високоцінні та перезволожені луки, зумовили висихання численних заплавних водойм, різко понизився рівень ґрунтових вод. Змінився і характер донних відкладів. Домінуючими стали мул, середньо-та сильно замулені піски, торф, глина. Ці відклади не сприяють самоочищенню, а, навпаки, поглинають кисень. Характерно, що на нижній та середній Горині, де раніше було чисте піщане дно, під час досліджень в останні роки чистих пісків уже не виявлено [9]. Внаслідок необґрунтованого функціонування осушувальних систем в одних місцях спостерігаються процеси підтоплення, в інших – переосушення, що не лише призвело до зникнення води у багатьох селах, а й до повної деградації автоморфної рослинності та активізації дефляційних процесів [3].

Таким чином, вище зазначені зміни ландшафтів басейну Горині в часі тією чи іншою мірою зумовлені антропогенним впливом. У будь-якому разі людина не може жити не використовуючи водні ресурси. Однак серед головних завдань господарської діяльності обов'язковим має бути збереження цих ресурсів і пов'язаних з ними водних і наземних екосистем шляхом раціонального управління ними та охорони в процесі використання.

Під охороною вод розуміють систему технічних, організаційних, правових та економічних заходів, спрямованих на відвернення, обмеження і усунення наслідків забруднення, засмічення і виснаження водних об'єктів з метою задоволення оптимальних потреб населення і народного господарства у вигляді нормативної якості для теперішнього і майбутнього поколінь [12].

Розумно впливати на водні ресурси можна лише з урахуванням зв'язків усіх частин гідросфери і ланцюгів кругообігу води між собою і з іншими елементами середовища. Тому раціональне управління водними ресурсами повинне передбачати заходи як щодо поліпшення екологічної ситуації в басейні, так і заходи, спрямовані на регулювання

безпосереднього втручання людини у гідрологічний режим річки з метою оптимізації функціонування річкової системи та регулювання розвитку небезпечних гідрогеоморфологічних процесів.

Шляхи оптимізації геоecологічного стану річкових ландшафтів басейну Горині.

Головними заходами з оптимізації режиму функціонування річкових ландшафтів Горині є: *агромеліоративні* (розробка і впровадження комплексних протиерозійних схем у басейнах річок, реалізація яких зменшила б надходження наносів у водотоки; найбільш актуальними ці заходи є у верхніх частинах басейнів річок Путилівки, Стубли, Усті, у басейні верхньої та середньої течії р. Замчисько, у басейнах річок Горинька, Жердь-Жирак, Полква та безіменних допливів Горині, що в межах Гоцанського плато); *фітомеліоративні* (збільшення кількості фітонасаджень, в першу чергу у верхів'ях річок, на привододільних, стрімкосхилових та інших ерозійно небезпечних ділянках; збільшення лісистості водозборів до 25-30 % (зокрема, в басейнах лівого допливу р. Горинь, що поблизу с. Мочулище Дубровицького району Рівненської області, річок Бережанка, Вирка, Мельниця, Вілія, Жердь-Жирак, Полква) створення та повсюдне відновлення водоохоронних зон і берегозахисних смуг, безумовне дотримання положень “Водного кодексу України” стосовно цих територій); *гідротехнічні* (берегоукріплення, укріплення існуючих дамб і створення нових, більш надійних і досконалих конструкцій (ці заходи є доцільними для р. Горинь у межах Волино-Поділля), облаштування джерел, що живлять річки (у першу чергу це стосується р. Бенджурівка, правого допливу поблизу с. Дібровка Ізяславського району Хмельницької області); інвентаризація відкритих гідромеліоративних каналів в межах основних осушувальних систем басейну Горині (басейни річок Вирка, Мельниця, Зульня, Бережанка) з метою виявлення ефективності і, відповідно, доцільності їхнього використання; розчищення ділянок русел з метою боротьби з їх замуленням, заростанням та засміченням (ліві допливи Горині поблизу с. Бугрин Гоцанського району Рівненської області, праві допливи біля сіл Варварівка, Радошівка Хмельницької області, р. Калинівка тощо).

Висновки. Таким чином, оцінка сучасного геоecологічного стану річкових ландшафтів, дані про його тенденції за достатньо тривалий час, характер теперішнього і перспективного природокористування дозволяє прогнозувати напрям наступної зміни екологічної ситуації в басейнах різнорангових водотоків, що є важливою передумовою розробки і здійснення програми управління басейновим природокористуванням, оптимізації використання природних ресурсів і покращання умов життєдіяльності людини.

Література:

1. *Атлас природных условий и естественных ресурсов Украинской ССР*
2. *Белоцерковский М. Ю.* Беркович Н. М., Виноградова О. В., Добровольская Н. Г., Злотина Л. В., Зорина Е. Ф. Экология эрозивно-руслowych систем России/Под ред. Р. С. Чалова. – М.: Геогр. ф-т МГУ, 2002. – 163 с.
3. *Волошин І. М.* Ландшафтно-екологічні основи моніторингу. – Львів, 1998. – 355 с.
4. *Дослідження малих річок: аналіз, проблеми, пропозиції //* Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Дослідження, відтворення та охорона малих річок”, 4-5.11.2005 р., м. Хмельницький. – Хмельницький: ТОВ “Тріада-М”, 2005. – 175 с.
5. *Ковальчук І. П.* Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз. – Львів: Інститут українознавства, 1997. – 440 с.
6. *Малые реки волжского бассейна /* Под ред. Н. И. Алексеевского. М.: 1998.
7. *Малые реки Центра Русской равнины, их использование и охрана.* – М.: МФ ГО СССР, 1988. – 128 с.
8. *Паламарчук М. М.,* Ревера О. З. Нове життя малих річок. – К.: Урожай, 1991. – 208 с.
9. *Поліщук В. В.* Малі річки України та їх охорона. – К.: Т-во “Знання” УРСР, 1988. – 32 с.
10. *Статистичний щорічник Рівненської області за 2003 р. /* Під ред. нач. Головного управління статистики у Рівненській області Мороза Ю. В. – Рівне, 2004. – 576 с.
11. *Участь громадян у збереженні малих річок України: матеріали тренінг-курсу.* – К.: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2005. – 380 с.
12. *Яцык А. В.* Экологические основы рационального водопользования. – К.: Изд-во “Генеза”, 1997. – 640 с.

Summary:

T. Pavlowska. RIVER LANDSCAPES OF POOL OF GORIN: CHANGEABILITY IN TIME AND SPACE.

The spatial features of natural landscapes of pool of Gorin are described in the article, it is **exposed** and the **basic** types of anthropogenic influences are analyzed on their functioning, the ways of optimization of **being** of river landscapes of explored are offered.

УДК 911.6(477.83)

Богдан ЯВОРСЬКИЙ

МЕЖІ УКРАЇНСЬКОГО РОЗТОЧЧЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНИХ ОДИНИЦЬ ВИСОКОГО РАНГУ

З виокремлення одиниць поділу досліджуваної території в ході фізико-географічного районування починається підсумок усіх відомих до цього часу знань про її природу. Труднощі, які виникають при розмежуванні території на частини, найчастіше свідчать про потребу її глибшого вивчення. З одного боку, фізико-географічне районування використовує той поділ території, що зроблений для окремих компонентів природи (геологічні, геоморфологічні, ґрунтові, кліматичні, геоботанічні та інші карти). Отримана з цих джерел інформація об'єднується і значною мірою відображається на картах фізико-географічного (комплексного) районування. З другого боку, при проведенні різних видів галузевого природного районування їх автори особливу увагу звертають на границі, які проведені фізико-географами. Аналіз відмінностей між контурами, виділеними на картах фізико-географічного і покомпонентного районувань, може сприяти виявленню помилок.

Результати фізико-географічного районування широко використовують в прикладних цілях: раціонального природокористування і охорони природи, меліорації, проектування міст і будівництва комунікацій, охорони здоров'я та багатьох інших.

В цій публікації спробуємо підійти до вирішення двох взаємопов'язаних проблем. Сьогодні залишається неоднозначним приналежність Українського Розточчя (як і всього Розточчя) до фізико-географічних одиниць високого рангу, виділених за зональним і азональним підходами, а також проведення меж між Розточчям і прилеглими територіями. Для вирішення цих питань ми розглянули Українське Розточчя під новою, історико-генетичною точкою зору, важливість врахування якої при фізико-географічному районуванні підкреслює багато вчених. Також нами широко застосовувались нові результати геологічних і геофізичних досліджень, проводився аналіз цифрових моделей рельєфу, а правильність висновків перевірялась в ході польових спостережень.

Виділення меж Розточчя знаходиться в полі зору дослідників ще з кінця 19 ст. М. Ломніцкий [1, 2] вважав, що Розточчя починається з Пільхівських висот на пн-зах околицях Львова, долина Полтви його відмежовує від Подільської височини. Враховуючи подібність геологічної будови, цей дослідник називав Розточчя пн-зах відрогом ("wypustka") Подільської височини. Західний прикрайовий уступ Розточчя він провів від Кам'яноброду на Старичі і далі в околиці Плазува і Нароля. Вздовж цієї лінії М. Ломніцкий окреслив межу між "крейдовою Волино-Подільською плитою" і улоговиною Сяну. С.Л. Рудницький [3] проводив східну межу "Миколаївсько-бобрецької горбовини" вздовж Головного європейського вододілу від Львівського залізничного вокзалу до Мостища. С. Павловский [4, 5] до Розточчя залучав Високий Замок і Чортову Скелю, а його початок, згідно з ним, є біля Давидова. Ю. Чижевский [6] відокремлює Розточчя від "Підльвівського плато" ("Płaskowyż Podlowski"), які відрізняються різними величинами відносних висот. Г. Тессейр [7, 8] розглядав територію між Львовом і г. Хом як частину Південного Розточчя.

Після 2-ї світової війни районування Західної України здійснювали радянські вчені: виходить праця [9], де Розточчя віднесене до області "Азово-Подільська височина". Тоді ж